

consequences of breaking food taboos. Verbal texts are connected with the development and support of social function of food discourse in Ukrainian folklore

Keywords: *cannibalism, discourse, famine, meal, memorat, regression, socialization, the function of discourse, Ukrainian folklore.*

УДК 821.161.2-31:7.033.5

Л. Кривуца, студ.

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНІ РИСИ ГОТИЧНОГО РОМАНУ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ НАДІЇ КИБАЛЬЧИЧ

У статті враховуються риси жанру західноєвропейського готичного роману та його інтерпретація в українській літературі на прикладі оповідання "В старих палатах" Н. Кибальчич. Увага зосереджена на специфічних рисах твору Н. Кибальчич, які відрізняють його від інших прозових творів цього жанру. Важлива увага приділена специфіці готичного тла в оповіданні "В старих палатах", що піддажує реалізацію у творі дидактичної мети.

Ключові слова: *готичний роман, канон, готичне оповідання, покарання, дидактична мета.*

Класична готична проза в кожній із світових літератур має власний шлях розвитку та індивідуальні канони. У різних країнах готичний роман набув національного забарвлення. Проте незважаючи на те, що українська фантастична література тяжіє до народної демонології та фольклорного тлумачення надприродних подій, маємо і такі зразки, де значною мірою втілюється західноєвропейський досвід та універсальні категорії гуманістичного світосприйняття. Оповідання Надії Кибальчич "В старих палатах", попри близькість до європейського канону готичного роману, має власний тематичний спектр, нетипові образи та ідеї. Природно, що творець письменниці увібрала у себе значну кількість рис європейського готичного роману, оскільки авторка тривалий час проживала в Італії і мала змогу ознайомитися з широким діапазоном зразків європейської літератури.

Надія Костянтинівна Кибальчич-Козловська (1878–1914) є дочкою української письменниці Надії Матвіївни Кибальчич-Симонової, яка писала під псевдонімом Наталка Полтавка. Закінчила Лубенську гімназію, тривалий час жила на хуторі Пан-

телеймона Куліша та Ганни Барвінок, які були її хрещеними батьками, у Мотронівці. Згодом деякий час жила в Італії та Австрії. За кордоном письменниця мала можливість читати найновіші твори європейської літератури і саме традиції цієї літератури значно вплинули на проблематику, образи та стиль її творів. Її оповідання, казки та повість друкувалися в журналах "Літературно-Науковий Вісник", "Будучність", "Молода Україна", газетах "Рада", "Руслан", "Діло" та альманахах. Н. Кибальчич також перекладала з італійської, німецької та французької мов (зокрема Густава Флобера). Оповідання "В старих палатах" вперше було надруковано 1912 р. в "Українській хаті".

За твердженням Юрія Винничука у передмові до видання "Українська готична проза", готична проза є одним із відгалужень фантастики і тому своїм корінням сягає найдавніших часів, адже найперші пам'ятки, які мають літературну цінність (міфи різних народів, національні епоси та ін.), є фантастичними. Але як окремий жанр готичний роман (англ. Gothic novel) остаточно сформувався у західноєвропейській та американській літературі у кін. XVIII – на поч. XIX ст. Готичний роман тяжів до таємничості, ірраціоналізму, середньовічного світовідчуття, де людина почувала себе підвладною вищим силам і не могла самотійно впливати на своє життя [1, с. 4].

Згідно з традицією, європейська готика представлена переважно жанром роману. Жанр короткої історії жаху, як його називає Едіт Біркхед, виник і почав активно розвиватися на початку XVIII ст.: "Геніальні автори зрозуміли, що і в п'ять сторінок короткої розповіді можна втиснути таку ж сенсацію, яку містять п'ять розділів готичного роману" [6, с. 83]. Е. Біркхед на основі аналізу збірок англійської готичної прози "Оповідач" (1833) та "Бібліотека романтика та романіста" (1839–1842) наголошує, що в таких коротких готичних історіях є суттєва риса, яка їх об'єднує: "У цих періодичних виданнях могили і веселощі змішані і, коли ми втомлені від темних інтриг та безпросвітних секретів, ми можемо звернутися до світлішого читання" [6, с. 83].

Надія Кибальчич створила оповідання принципово нового типу, втіливши в ньому величезний емоційний заряд. Варто відзначити, що малий літературний жанр є атрибутом української готики, бо для неї важливо досягти максимального напруження

за допомогою лаконізму, чіткості, влучності висловлювань (М. Яцків "Дівчина на чорному коні", Б. Лепкий "Гостина", А. Крушельницький "У п'яті ночі"). Але в українській готичній прозі дуже часто можна зустріти підтекстовий гумор щодо наївної віри в духів та міфологічних істот і це значною мірою нівелює напруженість і страхітливості твору, але надає йому безперечно цікавого національного відтінку (Г. Квітка-Основ'яненко "Мертвецький Великдень").

Польський літературознавець Марія Яніон невідмінною ознакою готичного роману визначила наявність специфічного тла, на якому розгортається дія, – стародавнього замку чи занедбаного будинку, оповитого завісою моторошності і таємничості [6, с. 18]. У цьому Надія Кибальчич є послідовником європейської традиції, адже дія в оповіданні "В старих палатах" розгортається в стародавніх шляхетських палатах у місті N. Колись там стався страшний злочин і відчувалася ворожість тих кімнат, від них віяло чиеюсь злостивою присутністю: "Коли траплялось, що хто-небудь лишався сам у покої, тому завсіди здавалось, ніби навколо чується якесь шепотіння, якийсь далекий-далекій відгомін, мов у палатах навіки зостався відгомін тих голосів, що там лунали колись" [1, с. 170].

Для української ж літератури характерне те, що дія в готичних творах відбувається переважно на фоні природи, яка відображає стан душі персонажів. Так, до прикладу, в оповіданні "Дівчина на чорному коні" М. Яцківа основна дія відбувається в лісі, у сутінках, які суголосять стану розгубленості, непевності Даріана.

Тематичний спектр готичної прози надзвичайно різноманітний, але й має певні елементи клішованості: сюжет має розгортатися в таємничій ситуації, тривожній сугестії, людина найчастіше є просто іграшкою в руках надприродних сил. В оповіданні Надії Кибальчич така тематика розширюється і набуває дещо іншої конотації. Загадковистість і небезпека палат має майже природне пояснення і цілком прозору мораль: не можна здобувати блага, руйнуючи при цьому долю інших людей чи підштовхуючи їх до самознищення.

Марія Дольчепане і Бенедетто Порта всіляко шкодили Джулії Кастелло і фактично своїми діями призвели до смерті її дитини

та неї самої: Марія всіляко обмовляла Джулію, намовляла жінок не давати їй роботи на пошиття, що зрештою підштовхнуло Джулію до самогубства. Але вони не змогли спокійно жити в палатах, які колись належали Джулії та її чоловіку. З тексту твору стає зрозуміло, що Марія і Бенедетто були вбиті привидом Джулії, яка повернулася у свої палати мститися за завдане їй горе. У цьому постає ще одна принципова відмінність оповідання Надії Кибальчич – надприродні сили тут є не міфологічними істотами чи духами, а конкретно втіленими в людську істоту із прижиттєвими почуттями і спогадами, хоч і безтілесну.

Але, на мою думку, вводячи у сюжет оповідання мотив покари за кривду, Надія Кибальчич прагнула показати, що злочин ніколи не залишиться без кари, навіть якщо він належить до моральної іпостасі (адже безпосередньо ж Марія і Бенедетто не вбивали Джулію): "Коли з мізерного заробітку та одібрати значну частину – се значить потайно і невидимо засудити людину на смерть" [1, с. 178]. Не варто забувати й про те, що загинула цілковито праведна людина, яка все, що мала, поклала для служіння людям: "Андре Кастелло і його дружина Джулія були дуже багаті і все своє багатство віддавали на визволення рідного краю" [1, с. 174]. Подружжя Кастелло мало найкращі людські риси, які є універсальними не лише для певної нації, яка бореться за свою свободу, а й для всього людства.

Надія Кибальчич, описуючи локальну подію, змогла втілити в неї важливі для всього світу заклики: боротися за справедливість, не залишати друзів у біді, чинити так, як підказує серце і моральні орієнтири. І хоч повстання зазнало поразки, Андре, а згодом і Джулія загинули, письменниця намагалася сказати, що зло ніколи не отримає верх і справедливість переможе.

Феномен надприродної покари, яку отримали Марія і Бенедетто, є цілком закономірною відплатою за їх гріхи. Таке покарання за злочин є показовим і застережним, бо з одного боку матеріальні блага цілком нівелюються, коли їх здобувають, порушуючи моральні закони (ці палати так і залишилися пустою навіть після смерті їхніх власників), а з іншого – позитивні зміни відбудуться лише тоді, коли все суспільство буде готове до них; люди перестануть дбати кожен про себе, матимуть високу мету і не керуватимуться егоїстичними інтересами.

Андре і Джулія гинуть, можливо, ще й тому, що випереджають свій час. Варто лише згадати, як вони неодноразово дбали про інших, забуваючи про власні потреби (коли продали все майно, заклали будинок, Андре, жертвуючи собою, визволив інших, а вони не допомогли його дружині в скруті, що свідчить про моральну незрілість людей, неготовність їх боротися за свої права). Характерно, що історичною основою для оповідання став італійський повстанський рух 1821 року за незалежність та об'єднання країни.

Однією з образно-тематичних домінант європейського готичного роману, за визначенням М. Яніон, є наявність героя, який є часто аристократичним злочинцем та героїні – молодій дівчині, яка оточена інтригами, небезпекою і загалом атмосферою жаху, причому розвиток подій завжди дуже стрімкий і не обходиться без втручання надприродних сил. Іншим варіантом розвитку подій може бути мотив помсти або романтичне кохання героїв, на шляху якого постають перешкоди, часом загадкові і незрозумілі [6, с. 25].

В оповіданні "В старих палатах" важко визначити головного героя. Твір має частково рамковий принцип побудови: рамкою є історія Паоло Порти з родиною, нащадка Бенедетто Порта, якому палати дісталися в спадок. Відповідно, головними героями тут є Бенедетто Порта і його дружина Єлена. Центральна ж частина твору, яка є ключовою до розуміння суті оповідання, пояснює причини того, чому ці палати є такими моторошними і чому там витають недружелюбні духи. Саме в цій частині полягає складність у визначенні центрального образу твору. На перший погляд, головний герой очевидний – Джулія Каstellо, яка була несправедливо скривджена і навіть після смерті помстилася винуватцям у своїй смерті. Проте, на мою думку, визначаючи головного героя, варто виходити з дидактичної позиції автора, про яку було заявлено вище: будь-який злочинець отримає покарання. Тому, беручи за основу таку позицію, можна говорити про те, що на противагу позитивному образу Джулії виступає антигерой – Марія.

Отже, така можливість різноманітних потрактувань як сюжетної лінії, так і образів твору теж вказує на ще одну важливу ознаку малого жанру готичної прози: варіативність створює чудовий і неоднозначний вплив на читача. Про це зазначила Е. Бі-

ркхед: "Історія жаху виграє свій ефект постійно змінюючи засоби та значення"[6, с. 87].

Частковість принципу рамкової побудови полягає в тому, що вона цілковито розкрита і завершена в першій частині оповідання, де сказано, що після того, як Паоло Порто з родиною покинули ці шляхетські палати після низки дивних подій, у них на третьому поверсі більше ніхто не жив. А вже потім розкривається передісторія цих таємничих подій, яка обривається смертю Марії і Бенедетто.

Ключовою рисою готичних творів є зображення жаху як кульмінації. Оповідання "В старих палатах" має дві кульмінації – загадкові звуки, погасання ламп та загибель карабінера, коли родина Паоло Порто вечеряла в їдальні та переслідування надприродною силою Марії і Бенедетто: "В покої чулося якесь метушінне, і їй здавалося, що там було повно примар і що вона вмирає від жаху" [1, с. 181]. Загалом, у готичних творах сама поява духів викликає нелюдський жах – цього не позбавлене і оповідання Н. Кибальчич.

Таким чином, аналіз типових рис західноєвропейської та української готичної прози дає підстави говорити, що оповідання "В старих палатах" Надії Кибальчич є типовим для цього жанру лише в певних аспектах. Очевидно, варто говорити лише про певні риси готичного роману у творі Надії Кибальчич. Такими рисами є тло для розгортання дії в оповіданні – старовинні палати в місті N. та атмосфера таємничості. Але за суттю у своєму творі, прикриваючись загадковим тлом, письменниця виходить далеко за рамки готичної естетики, де головною метою було налякати читача. Обираючи дидактичну мету, Надія Кибальчич наснажує образи повчальною семантикою. На прикладі Бенедетто і Марії вона показує, що немає нічого страшнішого за моральний злочин, переступ законів, і такий злочин завжди отримує один із найстрашніших видів покарань. І це не лише фізична смерть, а й втрата душі і приреченість вічно обертатися в тих самих шляхетських палатах, заради яких і був здійснений злочин, без права на спокуту. Жах як кульмінація цього твору слугує тут потвердженням канонів готичного роману, прикладом зображення почуттів людини з нечистим сумлінням,

яка не здатна усвідомити власну нищість і необхідність каяття. А якщо ж людина не кається сама, то її спокута буде ще страшнішою, але неминучою.

Оповідання "В старих палатах" Надії Кибальчич є особливим твором в українській літературі, оскільки, попри близькість до жанру європейського готичного роману, має власну дидактичну мету, якій відповідають специфічні жанрово-тематичні риси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Винничук Ю.П. У зачарованім люстрі / Ю.П. Винничук // Антологія української готичної прози. – Х.: Фоліо, 2014. – Т. 2. – С. 3–7.
2. Денисюк І.О. Літературна готика і Франкова проза / І.О. Денисюк // Українське літературознавство. – 2006. – Вип. 68. – С. 33–42.
3. Літературознавчий словник-довідник. – К.: Академія, 2007. – С. 165.
4. Приданникова Т. Готический роман – что это такое? / Т. Приданникова // Голос магнитогорской молодежи. – 1991. – № 2. – С. 4–5.
5. Birkhead E. The Tale of Terror/ E. Birkhead. – London: Constable, 1921.
6. Janion M. Niesamowita słowiańszczyzna: fantazmaty literatury. – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2006. – С. 7–29.

Стаття надійшла до редакції 24.04.15

Л. Кривуца, студ.

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

Жанрово-тематические черты готического романа в интерпретации Надежды Кибальчич

В статье учитываются черты жанра западноевропейского готического романа и его интерпретация в украинской литературе на примере рассказа "В старых палатах" Н. Кибальчич. Внимание сосредоточено на специфических чертах произведения Н. Кибальчич, которые отличают его от других прозаических произведений этого жанра. Большое внимание уделено специфике готического фона в рассказе "В старых палатах", что способствует реализации в произведении дидактической цели.

Ключевые слова: готический роман, канон, готический рассказ, наказание, дидактическая цель.

L. Kryvutsa, stud.

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

Genre and thematic features of the Gothic novel in the interpretation of Nadiya Kybalchych

This article takes into account the nature of the genre of Western Gothic novel and its interpretation Ukrainian literature at the example of the story "In old

chambers" written by N. Kybalchych. The focus is concentrated on specific features of a work of N. Kybalchych that distinguish it from the other literature of this genre. The attention is focused on Gothic background in the story "In old chambers" that helps to show a didactic purpose.

Key words: Gothic novel, canon, a short gothic story, punishment, didactic purpose.

УДК811.133.1'255=161.2

О. Г. Крушинська, канд. філол. наук, асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ АРТЮРА РЕМБО ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У статті розглядаються композиційні засоби поетики Артюра Рембо та різноманітність інтерпретаційних підходів українських перекладачів щодо їх відтворення. Подано перекладознавчий аналіз композиційних засобів віршів "Офелія", "Голосівки", "Відчуття", "Тяжкий корабель", "О замки, о роки!" та ін. та їх перекладів, авторами яких є Юрій Клен, Г. Кочур, М. Лукаш, Д. Павличко, В. Ткаченко, М. Терещенко, В. Стус, Ф. Воротнюк, М. Москаленко.

Ключові слова: поетичний переклад, поетичний образ, віршовий ритм, рима, ритмо-синтаксичний паралелізм.

Перекладознавчі дослідження неодноразово приділяли значну увагу засобам перекладу багаторівневих структур поетичного образу (І. Левий, О. Чередниченко, Є. Еткінд, М. Новікова, Л. Коломієць та ін.). Дослідження композиційних побудов поезій Артюра Рембо в українських перекладах, як однієї із складових поетичного твору, має на меті не тільки простежити їх домінуючі та варіативні риси як цілі для перекладача, а й окреслити засоби цільової мови та культури, використані українськими перекладачами. Матеріалом дослідження є переклади поезій А. Рембо, які створили Юрій Клен, Г. Кочур, М. Лукаш, Д. Павличко, В. Ткаченко, М. Терещенко, В. Стус, Ф. Воротнюк, М. Москаленко.

Досягнення адекватного сприйняття поетичного твору читачами перекладу є для перекладачів значною проблемою, яка виходить із самої сутності поетичного образу. Принципи аналізу поетичного тексту, запропоновані В. Жирмунським [1,4 38], дають можливість окреслити критерії щодо порівняльного аналізу перекладів